हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय पाटन संयुक्त क्याम्पस

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम अन्तर्गत एम.ए दोस्रो वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोध–पत्र

शोधार्थी

चन्द्रप्रकाश आचार्य

नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

शैक्षिक सत्र २०६२/०६४

रोल नं.: ४/०६२

परीक्षा क्रमाङ्क : ७०२२

त्रि.वि.दर्ता नं. : ६–१–५०–६९–९७

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

२०६७

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र श्री चन्द्रप्रकाश आचार्यले **हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा परिश्रम पूर्वक तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको कार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

सह प्रा.डा. गोपीन्द्र पौडेल

शोध निर्देशक

नेपाली शिक्षण समिति .

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मिति : २०६७/१२/३०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मिति : २०६७/१२/३०

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि यस क्याम्पसका छात्र श्री चन्द्रप्रकाश आचार्यले तयार पार्नु भएको **हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

....
प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी
कार्यक्रम संयोजक

....
सह.प्रा. गोपीन्द्र पौडेल
शोध निर्देशक

....
घनश्याम ढकाल
वरिष्ठ साहित्यकार
बाह्य परीक्षक

....
सह.प्रा. सुरेन्द्रवर सिंह थापा
विभागीय प्रमुख

कृतज्ञता ज्ञापन

तीसको दशक देखि साहित्यका विभिन्न विधाहरूमा कलम चलाउँदै आउनु भएका साहित्यकार हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनी र कृतित्वमा आधारित रहेर **हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** को अध्ययन विषयक प्रस्तुत शोधपत्र मैले पाटन संयुक्त क्याम्पस अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु सह. प्रा. गोपीन्द्र पौडेलका कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो व्यस्त समय र व्यावहारिक कठिनाइका बीच पनि आवश्यक निर्देशन र सुझाव दिई अमूल्य सहयोग गर्नु भएकोमा उहाँ प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यस शीर्षकमा शोध गर्नका लागि आवश्यक पर्ने जाँगर र हौसला दिएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने पाटन संयुक्त क्याम्पसका स्नातकोत्तर नेपाली कार्यक्रमका संयोजक आदरणीय गुरु प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी प्रति पनि हार्दिक आभारी छु । त्यस्तै पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली विभागमा प्राध्यापन गर्नुहुने सम्पूर्ण गुरुहरू प्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक परेका सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्नुहुने शोधनायक हरिगोविन्द लुइँटेल तथा उहाँका परिवारजन प्रति पनि पूर्ण आभारी छु । त्यसैगरी जहाँबाट मैले हरिगोविन्द लुइँटेलका साहित्यिक कृति प्राप्त गर्न सके ती पत्रिकालाई पनि बिर्सन सक्दिन । विशेष गरी मूल्याङ्कन प्रकाशन गृह प्रा.(लि.) बाट पाएको सहयोग बिर्सिनसक्नु रहेको छ । आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइ पुऱ्याउने समादरणीय पिता द्रोणप्रसाद आचार्य र माता छमादेवी आचार्य प्रति म आजीवन ऋणी छु । साथै दाइ मदन आचार्य, भाउजू सीता आचार्य, दिदी पवित्रा बेल्वासे भिनाजु टामलाल बेल्वासे लगायत समय समयमा लेख्नको लागि घच्घच्याइ रहने मेरी जीवन साथी रीता आचार्य प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग गर्ने मित्र चूडाराज कार्की, निमदोर्जे तामाङ, परशुराम बस्याल, शशि राई र भाइ प्रदीप आचार्य प्रति पनि विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रलाई यथासम्भव शुद्धताका साथ टङ्कण गरी प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने साथी सुनेश श्रेष्ठ प्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा साहित्यकार हरिगोविन्दलुइँटेल को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति नेपाली स्नातकोत्तर कायर्क्रम समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

चन्द्रप्रकाश आचार्य
परीक्षा क्रमाङ्क, -७०२२
त्रि.वि. दर्ता नं. ७-१-५०-६९-९७
पाटन संयुक्त क्याम्पस

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधपरिचय **१–८**

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ विषय परिचय १

१.४ समस्याकथन २

१.५ शोधको उद्देश्य २

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.७ शोधको औचित्य ७

१.८ शोधको सीमाङ्कन ७

१.९ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि ८

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ८

परिच्छेद दुई : हरिगोविन्द लुइँटेलको जीवनीको अध्ययन **९–४०**

२.१ जन्म र जन्मस्थान ९

२.२ वंश परम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि १०

२.३ बाल्यकाल ११

२.४ किशोरावस्था १२

२.५ शिक्षादीक्षा १३

२.६ भाषिक ज्ञान १६

२.७ विवाह; दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति १७

२.८ आर्थिक अवस्था र आजीविका १८

२.९ पेशागत क्षेत्र/कार्यक्षेत्र २०

२.१० वैचारिक निष्ठा र प्रतिबद्धता २२

२.११ सामाजिक राजनीतिक सङ्घसंस्थामा सङ्लग्नता २४

२.११.१ राजनीतिक प्रभाव प्रेरणा र प्रतिबद्धता २४

२.११.२ सामाजिक सङ्लग्नता २७

२.११.३ साहित्यिक सांस्कृतिक सङ्लग्नता २८
२.१२ रुचि र स्वभाव २९
२.१३ साहित्य सिर्जना ३१
२.१३.१ सिर्जन अभ्यास र आरम्भ ३१
२.१३.२ सिर्जन क्रियाशीलता ३२
२.१३.३ प्रेरणा प्रभाव ३२
२.१४ जीवनका अविस्मरणीय क्षण/घटना ३४
२.१५ भूमिगत तथा जेलजीवन ३५
२.१६ भ्रमण ३६
२.१७ मान सम्मान ३७
२.१८ जीवनका प्रमुख मोडहरू ३७
२.१९ निष्कर्ष ३९
परिच्छेद तीन : हरिगोविन्द लुइँटेलको व्यक्तित्वको अध्ययन ४१–५८
३.१ परिचय ४१
३.२ हरिगोविन्द लुइँटेलको व्यक्तित्व निर्माणका पक्षहरू ४१
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व ४२
३.४ हरिगोविन्द लुइँटेलको आन्तरिक व्यक्तित्व ४३
३.५ साहित्यिक व्यक्तित्व ४३
३.५.१ कवि व्यक्तित्व ४४
३.५.२ कथाकार व्यक्तित्व ४५
३.५.३ निबन्धकार व्यक्तित्व ४६
३.५.४ समीक्षक व्यक्तित्व ४७
३.५.५ स्तम्भकार व्यक्तित्व ४८
३.५.६ एकाङ्कीकार/नाटककार व्यक्तित्व ४९
३.५.७ पत्रकार-सम्पादक व्यक्तित्व ५०
३.५.८ भूमिका लेखन व्यक्तित्व ५१
३.५.९ साहित्यिक वार्ताकार व्यक्तित्व ५१
३.५.१० अन्य साहित्यिक व्यक्तित्व ५१

३.६ साहित्येतर व्यक्तित्व ५२
    ३.६.१ सामाजिक व्यक्तित्व ५२
    ३.६.२ सांस्कृतिक व्यक्तित्व ५२
    ३.६.३ राजनीतिक व्यक्तित्व ५४
    ३.६.४ अन्य व्यक्तित्व ५६
३.७ लुइँटेलको जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्य सिर्जनाकाबीच सम्बन्ध ५७
३.८ निष्कर्ष ५७
परिच्छेद चार : हरिगोविन्द लुइँटेलको कृतित्वको अध्ययन **५९-१५७**
४.१ परिचय ५९
४.२ प्रेरणा र प्रभाव ५९
४.३ सिर्जनारम्भ र क्रियाशीलता ६०
४.४ कृतित्वको विवरण ६२
४.५ हरिगोविन्द लुइँटेलको विधागत साहित्यिक यात्रा ६८
४.६ नेपाली कथा सिर्जनामा हरिगोविन्द लुइँटेलको आगमन ७१
४.७ हरिगोविन्द लुइँटेलका कथाको अध्ययन ७२
    ४.७.१ हरिगोविन्द लुइँटेलको 'समय र पोखरी' कथासङ्ग्रहको अध्ययन ७२
    ४.७.२ हरिगोविन्द लुइँटेलका फुटकर कथाहरूको अध्ययन ९७
४.८ हरिगोविन्द लुइँटेलको कविता लेखनमा आगमन १०२
    ४.८.१ बालकविता सङ्ग्रहको विश्लेषण १०३
    ४.८.२ हरिगोविन्द लुइँटेलको निर्माणाधीन कविताको विश्लेषण ११२
    ४.८.३ हरिगोविन्द लुइँटेलका फुटकर कविताहरूको अध्ययन १३६
४.९ हरिगोविन्द लुइँटेलका अन्य आख्यानेतर साहित्यिक रचनाको विश्लेषण १३९
परिच्छेद पाँच : उपसंहार तथा निष्कर्ष **१५८-१६३**
५.१ उपसंहार १५८
५.२ निष्कर्ष १६१
सन्दर्भग्रन्थसूची

सङ्क्षेपीकृत सूची

इसास	-	इन्द्रेणी सांस्कृतिक समाज
एम.ए	-	मास्टर्स अफ आर्टस
एम.पी.ए.	-	मास्टर्स अफ पब्लिक एडमिनिस्ट्रेसन
एस.एल.सी.	-	स्कुल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
को.ई.	-	कन्स्ट्रक्सन इन्टरप्राईजेज
क्र.सं.	-	क्रमसंख्या
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
गो.प.	-	गोरखापत्र
चौ.म.	-	चौथो महाधिवेशन
डी.पी.ए	-	डिप्लोमा अफ पब्लिक एडमिनिस्ट्रेसन
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.क.पा.	-	नेपाल कम्युनिष्ट पाटी
प्रलेश	-	प्रगतिशील लेखक सङ्घ
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
प्रा.वि.	-	प्राथमिक विद्यालय
पृ.	-	पृष्ठ
बी.ए.	-	व्याचलर अफ आर्टस
बी.एड.	-	व्याचलर अफ एजुकेसन
बी.एल.	-	व्याचलर अफ ल
बी.पी.	-	विश्वेश्वर प्रसाद
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं	-	विक्रम संवत्
स्व.वि.यु.	-	स्वतन्त्र विद्यार्थी युनियन